

Age Friendly Cultural Amsterdam

Beantwoording motie Gemeente Amsterdam over cultuurparticipatie voor ouderen

September 2017

INHOUD

Aanleiding	3
De opdracht	4
In kaart gebracht	5
1. Wat we weten over de behoefte van ouderen	6
2. Hoe ziet het huidige aanbod cultuurparticipatie voor ouderen eruit?	10
3. Wat is de rol van de sectoren kunst, zorg en welzijn?	13
4. Advies en aanpak	19

Aanleiding

De verwachting is dat in 2035 het aantal Amsterdammers in de leeftijd 65-plus is toegenomen van 12 procent naar 16,8 procent. Voor de gemeente is het belangrijk dat deze groeiende groep Amsterdammers op een prettige manier oud wordt in de stad. Mede daarom is Amsterdam sinds juli 2015 aangesloten bij het netwerk Age Friendly Cities, dat is opgezet door de World Health Organisation van de Verenigde Naties. De komende jaren worden, in het kader hiervan, vier actielijnen uitgezet om de 'ouderenvriendelijkheid' van de stad te vergroten. De focus ligt hierin op dementie, eenzaamheid, ouderenhuisvesting en valpreventie en bewegen. Amsterdam won, in 2016, als eerste gemeente van Nederland de BNG Bank Lang Leve Kunst Prijs. De jury roemde de samenwerking tussen Gemeente Amsterdam, FOAM en OBA die een duurzame bijdrage levert aan de gezondheid van ouderen. Het is een uitdaging voor de gemeente om ook de komende jaren deze titel waardig te zijn.

Uit tientallen onderzoeken (nationaal en internationaal) blijkt dat kunstbeoefening - of het nu beeldende kunst, theater, dans, zang, of een andere kunstvorm betreft - voor ouderen (65+) een bron van expressie en zingeving is en een positieve impact heeft op meerdere levensterreinen, zoals gezondheid en sociale contacten. Ouderen ontleen er lichamelijke energie en mentale kracht aan. Actief aan kunst doen, kan gevoelens van eenzaamheid verminderen en structuur aanbrengen. Bovendien bevordert kunstbeoefening de maatschappelijke participatie van ouderen.

Ondanks de geconstateerde gunstige effecten neemt de actieve kunstbeoefening en cultuurparticipatie op latere leeftijd af. Kunst- en cultuurinstellingen, welzijnsorganisaties en zorgcentra nemen cultuurparticipatie voor ouderen niet vanzelfsprekend in hun reguliere activiteiten op. Daarnaast spelen ook andere aspecten een rol of ouderen actief kunnen participeren. Bijvoorbeeld de beperkte mobiliteit, de kwaliteit van het aanbod, de ervaren onveiligheid of andere drempels zorgen ervoor dat ouderen zich niet aanmelden.

Samenwerking en netwerkvorming tussen de verschillende sectoren (kunst, cultuur, zorg en welzijn) is voor de realisatie van passend cultuuraanbod voor deze groeiende doelgroep van belang. Aandacht voor het vergroten van cultuurparticipatie voor ouderen, onder meer dicht bij huis, sluit naadloos aan op drie van de vier actielijnen van het AFC-actieplan en op het Kunstenplan van de gemeente Amsterdam.

De opdracht

Dat cultuurparticipatie bijdraagt aan het welbevinden van ouderen, blijkt uit meerdere onderzoeken, zie lijst onderaan deze pagina. De raadsleden Den Berg en Poorter, en eerder al Shahsavari en Van Soest, stelden dan ook de relevante vraag hoe we cultuurparticipatie kunnen versterken onder ouderen in Amsterdam. Om antwoord te kunnen geven, voert de afdeling Kunst en Cultuur onder de vlag van Age Friendly City een verkenning uit naar het kunst en cultuuraanbod (actieve participatie, maar ook receptieve participatie) voor ouderen. Daarin worden de wensen van ouderen- en cliëntenorganisaties (sector zorg en welzijn) op dit terrein geïnventariseerd. Eventuele obstakels, drempels worden in kaart gebracht en de juiste aanpak voorgesteld. Dit alles ter versterking van de cultuurparticipatie voor en door ouderen omdat kunst en cultuur een belangrijke bijdrage leveren aan de positieve gezondheid van deze groeiende bevolkingsgroep.

De opdracht van de afdeling Kunst en Cultuur voor het doen van een verkenning sluit aan op de doelen van het Kunstenplan 2017-2020 waarin staat dat de gemeente de impact van cultuurparticipatie op ouderen laat onderzoeken en tevens een inventarisatie maakt van het huidige aanbod van kunst- en cultuurinstellingen voor ouderen. In deze verkenning geven we antwoord op de volgende vragen:

1. Wat weten we over de behoefte van ouderen?
2. Hoe ziet het huidige aanbod van cultuurparticipatie voor ouderen eruit? Welke randvoorwaarden zijn nodig om cultuurparticipatie voor en door ouderen te stimuleren en uit te breiden?
3. Welke rol spelen kunst, zorg en welzijn in het versterken van cultuurparticipatie voor ouderen? Hoe kunnen we de randvoorwaarden optimaliseren of organiseren?

De verkenning is in zeer korte tijd uitgevoerd en de volgende bronnen zijn geraadpleegd:

Artikelen en publicaties o.a. het Manifesto Lang leve kunst, de Transformatieagenda, Age Friendly Standards (UK), brochure Krasse Kunst (20016), Mark Mieras. Older, culturally active and full of life: How arts participation contributes to health, welfare and independence (2015). Nooit te oud voor cultuur, LKCA (2016), De cultuurscan, Vlaamse ouderenraad (2016), 5 Surprising Insights on Creativity, The latest work on arts and aging shows the benefits of creative engagement, Next Avenue (2016), Feiten en cijfers over eenzame ouderen in NL, Achtzaam (2015), Vernieuwing in Dagbesteding, Movisie (2015), Musea en de ouder wordende mens (2015), Lang Leve Kunst, boek (2015). Ouderen en kunstparticipatie: een gouden kans (2016), Ontzorgt Kunst?, Boekmanstichting (2015), Ouderen en cultuur, een kwestie van waarde(n), Raad voor Cultuur (2015), Creative Health, All-Party Parliamentary Group of Arts, Health and Wellbeing (2017), Conclusies conferentie Long Live Arts (2015), Ook het Kunstenplan, het actieplan Age Friendly City en de regeling Cultuurparticipatie van het Amsterdamse Fonds voor de Kunst.

Onderzoeken o.a. Kunstbeoefening met ambitie, LESI (2012), Ouderen en cultuurparticipatie, onderzoek UvA (2013), Onderzoek Ouderen en kunstbeoefening, Grundtvig, Art-Age (2013), Publicatie onderzoek UvA, Ouderen ontmoeten Van Gogh (2016),

Arts for Health and Wellbeing, University of Winchester (2016), Rapport Oud worden in Nederland, SCP (2017).

Gesprekken met: afdeling Kunst en Cultuur Gemeente Amsterdam, diverse medewerkers van afdeling Onderwijs, Jeugd en Zorg Gemeente Amsterdam (o.a. over sociale basisvoorzieningen, Welzijn op Recept), afdelingen Kunst en Cultuur en Zorg van de Gemeente Den Haag, GGD Amsterdam, zorginstelling Cordaan, welzijnsorganisatie Combiwel, diverse kunstinstellingen o.a. OBA, Van Gogh Museum, FOAM, Nationale Opera & Ballet, Stadsdorpen en Amsterdamse Fonds voor de Kunst.

In kaart gebracht

Oud in Nederland

Nederland telt (begin 2017) 3,1 miljoen 65-plussers, waarvan 0.7 miljoen 80-plussers. Dit aantal zal de komende jaren snel stijgen. In 2040 leven er 4.7 miljoen 65-plussers in Nederland (26% van de totale bevolking), waaronder 2 miljoen 80-plussers (CBS).

De levensverwachting bij geboorte blijft toenemen. Mannen worden gemiddeld 79,9 en vrouwen 83,3 jaar (CBS).

Oud in Amsterdam

Op 1 januari 2017 telde Amsterdam 102.543 inwoners van 65 jaar en ouder. Dat is 12% van het totaal aantal inwoners. In vergelijking met andere steden heeft Amsterdam een relatief jonge bevolking. Zo bedroeg het aantal 65-plussers in Nederland 18%. Verwacht wordt dat het aantal 65-plussers in Amsterdam groeit tot 151.826 in 2035 (16,8% van de bevolking).

Amsterdam telt 40.324 75-plussers. De meeste van hen wonen in stadsdelen Zuid en Nieuw-West. De kans op kwetsbaarheid is onder hen veel groter dan in de rest van Nederland: 36% kwetsbare ouderen in Amsterdam tegenover 27% in Nederland.

Indeling ouderen

Protestgeneratie 65 – 74 jaar

Kenmerken: mondig en gewend voor hun belangen op te komen, vitaal, hoger opgeleid, 28% woont alleen.

Vooroorlogse generatie: 75+

Kenmerken: trouw aan gezag, bescheiden en meer berustend, daarom minder zichtbaar in de samenleving, meer gezondheidsbeperkingen, lager opgeleid, met name vrouwen, meerderheid is alleenwonend. *Bron: OBA/RIVM*

Goede kunst doet iets met je. Het ontroert je, het windt je op of je wordt er heel vrolijk van.

Hedy D'Ancona, oud-minister VWS

1. Wat we weten over de behoefte van ouderen

In deze verkenning richten we ons met name op de thuiswonende, kwetsbare ouderen. Over het algemeen zien we dat de 65-plusser nog fit en vitaal is en zelfstandig aan activiteiten kan deelnemen. De 75-plusser dreigt eerder maatschappelijk eenzaam te worden door fysieke kwaaltjes en het wegvallen van naasten. Dit probleem wordt groter doordat ouderen sinds het nieuwe zorgstelsel, zo lang mogelijk thuis moeten blijven wonen. In 2015 woonde nog maar acht procent van 75+ in verzorgings- of verpleeghuis, in 2002 was dat twaalf procent (SCP). Uit onderzoek (nationaal en internationaal) weten we dat ouderen die actief blijven en over een sociaal netwerk beschikken, zich beter voelen. Dat kunst daar een grote rol in kan spelen, is in de laatste jaren ook wetenschappelijk bewezen. Een greep uit de effecten van kunst op ouderen: betere nachtrust, minder pillengebruik, toename hand-oogcoördinatie, meer zelfvertrouwen, musicerende ouderen houden zelfs langer beter gehoor en stellen dementie uit met zeker vijf jaar.

Kunst en gezondheid

De Universiteit van Amsterdam deed in 2015 onderzoek onder de deelnemers (70+) van het outreach workshopprogramma Ouderen ontmoeten Van Gogh, een samenwerkingsverband tussen het Van Gogh Museum en zorg- en welzijnsinstellingen. Hieruit blijkt dat de meerderheid van de deelnemers nog nooit eerder met kunst in aanraking is geweest. Dat deze groep geactiveerd wordt, blijkt doordat, na afloop, de meerderheid meer kunst en cultuuractiviteiten willen. Om het effect te onderzoeken op de gezondheid van de ouderen, maakte de onderzoeker gebruik van de zes dimensies van gezondheidsdefinitie van Machteld Huber. Het programma blijkt een multidimensionaal effect te hebben. Er komen vele herinneringen van vroeger naar boven (reminiscentie, zingeving) en het biedt afleiding van hun ziekte of beperking (mentale gezondheid en beleving). Ook het fysiek bezig zijn (lichaamsfuncties) en in gezelschap (sociaal-maatschappelijke participatie) dingen doen, dragen bij aan het welbevinden van de ouderen.

In de sectoren zorg en welzijn staat de behoefte van ouderen voorop: men werkt voornamelijk vraaggericht. Maar wat die behoefte is dat blijft, bij navragen, vaak onduidelijk. Er bestaat geen blauwdruk voor de oudere. Er is verschil in interesse, leeftijd, kennisniveau,

zelfredzaamheid, sociale omstandigheden, voorkennis, levenservaring... Uit de praktijk blijkt dat ouderen soms iets moeten ervaren, bijvoorbeeld een voorstelling of workshop, om te bepalen dat dit is wat ze vaker willen.

Uit recent onderzoek in de stad Amsterdam blijkt dat 65-plussers met een westerse achtergrond ongeveer 1,5 keer vaker gebruik maken van de culturele voorzieningen dan 65-plussers met een niet-westerse migratieachtergrond. Deze laatste groep bezoekt wel multiculturele festivals, zoals Kwakoe, Amsterdam Roots of Dunya, in tegenstelling tot hun westerse leeftijdgenoten die daar niet naar toegaan.

Belemmeringen

In de praktijk blijkt het aanbieden van kunst en cultuuractiviteiten te stuiten op vele obstakels. Alleen al het woordje 'kunst' schrikt ouderen af. Zij denken dat je over een talent moet beschikken om deel te kunnen nemen: *"Ik kan niet tekenen hoor dus dan is het niets voor mij!"*. Ook zijn 'kunst en cultuur' containerbegrippen en daardoor moeilijk in te vullen en te interpreteren door de doelgroep ouderen, maar ook door professionals. Belangrijk dus voor de aanbieders om hier in hun communicatie, over het kunst en culturaanbod, rekening mee te houden. Maar er zijn meer belemmeringen die ervoor zorgen dat kwetsbare ouderen niet, of te weinig, participeren, zie het volgende overzicht:

Fysiek	Afstand tot de activiteit, beperkingen bijvoorbeeld slechtziend of slechthorend of slecht ter been, bang om veilige omgeving (huis) te verlaten.
Cognitief	Onbekend met het aanbod, veel van hetzelfde, weinig prikkelend aanbod, sluit niet aan bij interesses, alleen informatie voor beginners.
Sociaal	Geen vrienden of bekenden, te grote groepen, gewend aan isolement, weinig dialoog.
Vervoer	Beperkt door rolstoel, kosten van speciaal vervoer, bang voor verkeer.
Kosten	Beperkt budget.
Kwaliteit	Geen sprake van talentontwikkeling, weinig uitdagend aanbod, geen deskundige begeleiding, te veel zenden.
Toegankelijkheid	Geen lift, te veel trappen, geen begeleiding of ondersteuning door vrijwilligers, open sfeer, geen audioversterking (ringleiding), onregelmatig en geen vast tijdstip, geen koffie of thee, openbare ruimte.
Zingeving	Geen aandacht voor reflectie terwijl dit helpt bij het ordenen en betekenis geven van het leven.
Veiligheid	Openbare ruimte voor iedereen, geen bekende gezichten, ongevraagd foto's maken.

Kansen

Door bovenstaande belemmeringen weg te nemen, is de kans groter dat ouderen deel zullen nemen aan het aanbod. Een ander voordeel van kunst is dat participatieve kunst werkt via

verleiding, het benadrukt niet het probleem. Hierdoor zijn mensen sneller geneigd om deel te nemen aan een project of activiteit. Kunst wordt dan ingezet als een middel en kan op allerlei terreinen (sociaal, fysiek, psychisch) de ouderen activeren en hun welbevinden vergroten en achteruitgang tegengaan. Toch blijft een groot deel van de ouderen buiten bereik van de organisaties en onbekend met het aanbod. Organisaties als Combiwel, Cordaan, OBA, Stadsdorpen en De Zonnebloem doen er alles aan om ook die ouderen te bereiken die in een isolement zitten of dreigen te raken. Thuiszorgteams, vrijwilligers, buurtgenoten, huisartsen oftewel via allerlei kanalen wordt deze groep opgespoord en betrokken bij de samenleving. Dat kunst daarin ondersteunend kan werken, is bij veel intermediairs nog onvoldoende bekend. Zij zijn nog onvoldoende bekend met het aanbod en kunnen de doelgroep nog onvoldoende informeren c.q. stimuleren om deel te nemen.

Succesvolle cultuurparticipatie volgens de ouderen zelf

Bijeenkomst OBA/FOAM 2017

Het werkt goed als ouderen zowel schriftelijk als mondeling worden benaderd. Dit kan via de Stadspas bijlage, via een vrijwilliger of contactpersoon, via de thuiszorg e.d. Ook is het belangrijk dat het vervoer goed geregeld is dus met ConneXion, de Museumplusbus of de Valys. Verder moeten de locaties waar de activiteit plaats vindt in de wijk zijn, zoals OBA, een zorglocatie, Huis van de Wijk, Wijkservice punt. Ook moet het aanbod rekening houden met verstaanbaarheid en zicht, de kosten (niet te hoog). Kwaliteit van het aanbod is een belangrijke factor voor succes. Dit geldt ook voor de continuïteit, bereikbaarheid (in de buurt) en meerdere bijeenkomsten of cursussen (talentontwikkeling). Verder speelt het sociale aspect van de deur uitgaan een grote rol en werken ouderen graag samen met jongeren. Ouderen zijn geïnteresseerd in herkenbare kunst, bijvoorbeeld herkenbaar uit hun jeugd. Daarnaast geven ouderen aan meer te willen weten over de geschiedenis, de maker of het materiaal van bijvoorbeeld een kunstwerk of foto. De makers moeten ook rekening houden met hun wensen om geen foto's te plaatsen op bijvoorbeeld Facebook zonder toestemming.

... als je naar de bingo of zoiets gaat, daar houden wij weer niet van. Daar wordt zo weinig van jezelf verwacht. En hier kun je zelf ook wat van opsteken.

deelnemer Ouderen ontmoeten van Gogh, 86 jaar

Nooit te oud om te leren

Cultuurbeoefening kan ouderen nieuwe dingen leren of grenzen laten verleggen. Voor sommige ouderen kan deelname talenten opfrissen die jarenlang niet zijn aangeboord. Een leven lang blijven leren, draagt zo bij aan onder meer het behoud van hersenfuncties. Maar ook aan het bouwen van een sociaal netwerk omdat het leren in groepen plaats vindt. De

activiteiten die nu veelal worden aangeboden aan ouderen zijn voornamelijk bedoeld als tijdverdrijf en voor de gezelligheid. Dit sluit niet altijd aan bij de wensen, behoeften en noden van de ouderen. Het is belangrijk dat bestaande kunstinstellingen en culturele organisaties ouderen gaan zien als kansrijke doelgroep en oog hebben voor de randvoorwaarden voor deelname, zoals prikkelend aanbod, een leerlijn, participatief, zingeving, financiële tegemoetkoming en mobiliteit.

Kunst en cultuur kunnen de vergrijzing verzilveren, door te profiteren van de groeiende groep vaak kapitaalkrachtige senioren met een zee aan vrije tijd.

Paul Schnabel, oud-directeur Sociaal Cultureel Planbureau

2. Hoe ziet het huidige aanbod cultuurparticipatie voor ouderen eruit?

Een inventarisatie van de afdeling Kunst en Cultuur van de Gemeente laat zien dat het kunstaanbod voor ouderen voornamelijk bestaat uit dans, zang, tekenen en schilderen. De aanbieders verschillen van gerenommeerde kunstinstellingen zoals het Nationaal Ballet & Opera, Stedelijk Museum en filialen van de OBA tot een buurtvereniging, stadsdorp of Huis van de Wijk. In ieder stadsdeel is volop aanbod, maar het ontbreekt aan een totaaloverzicht. Dit lijkt ook onmogelijk omdat het aanbod bijna dagelijks verandert. Naast de standaard kunstdisciplines zoals tekenen, schilderen, zang etc. zien we ook enkele innovatieve projecten starten zoals rollatordansen, digitaal verhaal of het combineren van oude handwerktechnieken met hedendaags design.

Aanbod in de wijk

Het OBA-programma Ouderen in de wijk vindt in vier stadsdelen wekelijks plaats en richt zich op groepsvorming. De activiteiten wisselen van iPad café, muziekbingo tot schilderen. Ook de Huizen van de Wijk van Combiwel bieden dagelijks een activiteiten aanbod van computercursus, handwerken tot countryline dansen. Ook het huidige aanbod in zorgcentra is divers. Er is traditioneel aanbod (biljarten, volksdansen), maar er zijn ook bijzondere projecten: een dansproject met dementerenden of opera aan het bed. Het initiatief komt wisselend van de ouderen zelf of via een actieve medewerker. Zorglocaties hebben vaak een dagelijks aanbod van activiteiten voor de intramurale groep ouderen, deze wordt gefinancierd vanuit een servicebudget of valt onder zorgkosten. Daarnaast hebben de zorglocaties een of meerdere keren per week een inloopmiddag voor ouderen die in de omgeving wonen. Ook dit aanbod verschilt van dans, muziek maken tot creatief bezig zijn, maar de ouderen die van buiten de locatie komen, moeten hier wel een bijdrage voor betalen. Zo af en toe wordt er een uitstapje gemaakt naar een museum of een voorstelling. Zo zorgt de welzijnsorganisatie Vier het Leven voor vrijwilligers die ouderen thuis ophalen, begeleiden naar een voorstelling en weer thuisbrengen. Zorglocaties beschikken vaak over speciaal vervoer voor de ouderen die slechter ter been zijn, maar dit vervoer heeft enkel ruimte voor zes tot acht personen.

Stadsdorpen

Amsterdam beschikt sinds een paar jaar over stadsdorpen. De invulling verschilt per dorp; de ene is actiever dan de andere. Het aantal leden varieert van dorpen met 150 leden tot dorpen met 600 leden. De leden zijn gemiddeld 65+, hoogopgeleid en bemiddeld. De dorpen bieden regelmatig aanbod: filmclub, leesclub, samen naar het museum, eten, koffie drinken bij elkaar thuis of in een lokaal café. Het aanbod wordt via de eigen website aangeboden. Ieder stadsdorp bestaat weer uit buurten. In de buurt houden de deelnemers elkaar goed in de gaten en betrekken elkaar bij activiteiten. Buurtbewoners die slecht ter been zijn of recent hun naaste verloren hebben, worden ondersteund met bijvoorbeeld boodschappen of maaltijden. Ook wordt men actief aangespoord om

deel te nemen aan activiteiten. Bijna alle stadsdorpen heffen contributie en de activiteiten of het entreekaartje worden door de leden zelf betaald.

Aanbod vanuit de kunst

De doelgroep ouderen heeft door het programma Lang Leve Kunst¹ de laatste jaren veel aandacht gekregen in de culturele sector², maar binnen de grote kunstinstelling zien we veel meer aandacht voor de receptieve kunst (kijken en luisteren) terwijl deze doelgroep ook zeer geschikt is voor participatieve kunst. Het is belangrijk om te zoeken naar de juiste uitdaging voor de sector om meer met ouderen te doen. Zo zijn er voldoende voorbeelden die laten zien hoe interessant het werk is van kunstenaars en culturele instellingen die ouderen en participatieve cultuur met elkaar in aanraking brengen. Van een Grijze Koppen orkest (zelf muziek maken), Stichting Pra (ouderen die modern dansen) tot FOAM (foto's maken in de wijk). Het initiatief kan komen van een zelfstandige kunstenaar, muziekschool of van een museum. De activiteiten vinden plaats op locatie (in buurthuis, verpleeghuis), in de bibliotheek of in een instelling (Stedelijk museum, dansschool).

Belemmeringen

Een veelgehoorde klacht is dat er iets georganiseerd en ontwikkeld wordt en dan na een korte periode weer stopt. Dit is inherent aan projecten die gefinancierd worden vanuit subsidiegeld. Er is behoefte aan structureel aanbod, zodat het effect op de gezondheid verduurzaamt. Daarnaast is er ook een toenemende vraag naar kwalitatief aanbod. Een cursus handwerken kan prima georganiseerd worden door een vrijwilliger, maar wil men een zeker artistiek niveau dan is deskundige begeleiding een must.

Ook de financiering van het aanbod is een belemmering. Bij financiering vanuit de gemeente staat de ontwikkeling voorop. Dit heeft als gevolg dat als een mooi, effectief project eenmaal staat dat er dan geen geld meer is voor continuering. Dit moet de organisatie dan zelf bijdragen of via de doelgroep binnen halen. Echter de (kwetsbare) thuiswonende ouderen beschikken vaak over een beperkt budget. Daarnaast is zowel in de kunst- als in de welzijnssector sprake van financiële krapte en een overleefstand, waardoor de (top down) beleidsmatige steun beperkt is. De meeste activiteiten worden met grote moeite gefinancierd en overleven vaak door kleine kortlopende subsidies achter elkaar.

Er is veel projectsubsidie beschikbaar, bijvoorbeeld subsidieregeling van de gemeente, de stadsdelen of van fondsen zoals het VSBfonds, ouderenfondsen RCOAK en Sluyterman van Loo. Vanaf 2017 is de subsidieregeling Kunst en Cultuur van de gemeente ondergebracht bij het Amsterdamse Fonds voor de Kunst. Wanneer een samenwerkingsverband van kunst, welzijn en zorg ontstaat dan blijft het lastig om hiervoor subsidie aan te vragen. Het is dan

¹ www.langlevekunst.nl

² Wanneer we spreken over kunst- en cultuurinstellingen dan gaat het hier om het brede assortiment: van bibliotheken, musea, centra voor de kunsten, theaters tot artistieke gezelschappen.

tot nu toe vaak afhankelijk van de penvoerder of dit onder kunst of welzijn valt.

Amsterdamse Kunstenplan

Het Kunstenplan is, de door de gemeenteraad vastgestelde nota over het gemeentelijk beleid t.a.v. Kunst & Cultuur voor een periode van 4 jaar. Het biedt een overzicht van de, door het college te subsidiëren, A-Bis (Amsterdamse Basisinfrastructuur) instellingen, cultuureducatie-instellingen en de door het AFK (Amsterdams Fonds voor de Kunst) te subsidiëren overige instellingen.

Subsidieaanvragen worden door de AKr (Amsterdamse Kunstraad) en het AFK beoordeeld op artistiek inhoudelijke kwaliteit, zakelijke kwaliteit, publieksbereik en belang voor de stad. Deze hoofdcriteria zijn vastgelegd in de Hoofdpijnennota en door zowel de AKr als het AFK verder uitgewerkt. Tussen het AFK en AKr vindt afstemming plaats over de aanvragen voor de vierjarige subsidies. Door een stelselwijziging voor de Kunstenplanperiode 2017 – 2020 maken nu 21 kunstinstellingen deel uit van de A-Bis, omdat zij een onmisbare functie vervullen in de stad (zoals bijvoorbeeld Stedelijk en Concertgebouw). Het Kunstenplan (zowel Abis als de instellingen bij het AFK) wordt gefinancierd door de Gemeente Amsterdam.

Als we kijken naar de subsidies van de gemeente van 2016 en 2017 dan zien we in het subsidieregister Welzijn en Zorg een zeer beperkt aantal aanvragen die gericht zijn op Cultuurparticipatie en ouderen, bijvoorbeeld Danspaleis, Ouderen Songfestival. Andere aanvragen voor ouderen zijn vooral gericht op bewegen (zoals yoga) of eten. In het subsidieregister Cultuur van 2016 en 2017 is het aantal aanvragen voor ouderen programma's (voor zover uit het register op te maken) gericht op theater, poëzie en fotografie. Er zullen mogelijk ook projecten tussen staan die voor alle doelgroepen, inclusief ouderen, zijn. Het Amsterdamse Fonds voor de Kunst heeft geen aparte regeling voor ouderenprojecten. Deze projecten vallen onder de regelingen Amateurkunst of Kunstregeling (voor de professionele instellingen). Deze regelingen staan open voor alle doelgroepen en voor kunst in de brede zin van het woord, dus een project kan heel maatschappelijk bewogen zijn zo lang er maar een artistieke doelstelling aan vast zit.

Eenzaamheid en de culturele sector

Onderzoek laat zien dat onder de 2,9 miljoen 65-plussers in Nederland, meer dan 900.000 duizend ouderen zich eenzaam voelen en dat er onder hen een groep is van 200.000 ouderen die slechts één keer in de vijf dagen enige vorm van sociaal contact hebben. Meer aandacht voor cultuurparticipatie pakt niet alleen positief uit voor de ouderen, maar is ook voor de culturele sector een kans om een relevante bijdrage te leveren aan de samenleving en een potentieel publiek aan te boren.

3. Wat is de rol van de sectoren kunst, zorg en welzijn

Het huidige beleid van de overheid is erop gericht dat ouderen langer thuis blijven wonen. Met als gevolg meer aandacht binnen zorg en welzijn voor zinvolle dagbesteding om te voorkomen dat de kwetsbaren onder hen niet in een isolement terecht komen. Kunstbeoefening en cultuurparticipatie kunnen daar een rol inspelen. Maar om die kwetsbare ouderen ook daadwerkelijk te bereiken, is samenwerking met welzijnsorganisaties en zorgcentra onmisbaar. Samen kunnen zij de fysieke en mentale drempels weghalen die ouderen belemmeren om deel te nemen aan zinvolle dagbesteding. Dat kan betekenen dat welzijnsorganisaties vervoer en begeleiding regelen naar een museum of dat een culturele instelling een voorstelling op een ander tijdstip organiseert, bijvoorbeeld in de middag, wat voor ouderen een gunstiger tijdstip is. Verder is het belangrijk om de beeldvorming los te koppelen van zorg en medicijnen als men ouderen wil laten participeren. Het beeld van een actieve oudere die individueel kunst beleeft en daarnaast over een uitgebreid sociaal netwerk beschikt, spreekt veel meer ouderen aan.

Levenservaring en wijsheid kunnen worden verzilverd als ouderen die mogelijkheden ook zelf aangrijpen.

Koningin Beatrix, kersttoespraak 2008

Weet wel dé oudere bestaat niet! Als je een oudere vraagt naar zijn belangrijkste geschiedenis-moment dan heeft iedereen een ander antwoord. Als je vraagt naar iemands interesses in kunst dan verschillen die antwoorden ook... Dit geldt zelfs al wanneer de vraag wordt gesteld aan een 65-plusser of aan een 75-plusser. Een 80-plusser van nu kan heel tevreden zijn met het handwerkenaanbod terwijl een 70-plusser van nu veel meer uitdaging wil. Wat werkt is om ouderen aan te spreken op hun intrinsieke motivatie om hun talenten te ontwikkelen en te blijven leren. Door het kunstaanbod breder en meer divers te maken, en daarin de beeldvorming mee te nemen, betekent dat de 65-plussers van nu ervan zal profiteren als zij 70-plus zijn.

Op zorglocaties is dat net weer iets anders omdat daar steeds zwaardere gevallen, gemiddelde leeftijd 87 jaar, terecht komen. Dit is voor het personeel complexer, maar ook voor het aanbod van activiteiten.

Welzijn op Recept

In Amsterdam wordt het project Welzijn op Recept (WoR) in zeven stadsdelen uitgevoerd door verschillende welzijnsorganisaties. Het project richt zich op mensen met psychosociale klachten. Het idee erachter is dat de huisarts, wanneer er geen sprake is van medische klachten, de patiënt welzijn uitschrijft op recept. Het gaat in veel gevallen om ouderen (65+) uit de lagere sociale klasse en

eenzaamheid speelt vaak een rol. De patiënt/cliënt krijgt een welzijnscoach toegewezen. Dit is een welzijnswerker of maatschappelijk werker die beschikt over een netwerk in de wijk. Er vindt een intakegesprek plaats en mogelijk nog meer gesprekken om te achterhalen wat de wensen zijn. Daarna gaat de coach op zoek naar passend aanbod in de wijk. De coach zorgt dat de cliënt deelneemt en gaat desnoods ook mee en begeleidt de cliënt en zorgt voor warme overdracht. Coach doet terugkoppeling naar verwijzer. Bij WoR zijn 30 welzijnscoaches betrokken. In 2016 werden 200 cliënten ondersteund. De cliënt kan kiezen uit zes arrangementen o.a. bewegen, sociale ontmoeting, kunst en cultuur, maatjes, ontdekken enz.

Zorg en welzijn

De sterke punten van de sectoren zorg en welzijn:

- Toegang tot ouderen (vindplaatsen).
- Actief in buurten en wijken (buurthuis, zorglocaties).
- Beschikken over ruimtes voor activiteiten.
- Professionals in begeleiden ouderen.
- Beschikken over vrijwilligers (zorgen voor vervoer, veilige omgeving).

Eigen bijdrage

Er zijn ook punten van aandacht: zo worden er soms culturele activiteiten aangeboden aan de ouderen door een professionele partij (kunstenaar of kunstinstelling) waar een eigen bijdrage van de ouderen voor gevraagd wordt. Dit is soms noodzakelijk om de kosten te dekken, maar wordt soms ook bewust gedaan om een groep gemotiveerde deelnemers te selecteren. In de praktijk betekent dit vaak dat er ouderen zijn die niet kunnen deelnemen omdat ze het niet kunnen betalen, terwijl het aanbod zeer geschikt is voor hun welbevinden. In een enkel geval biedt de Stadspas uitkomst, maar er bestaat her en der schroom voor de pas. Ook zijn de stappen die een oudere moet ondernemen om aanspraak te doen op de pas erg ingewikkeld. De 80-plusser van nu is gewend dat alles georganiseerd en geregeld wordt, maar de 70-plusser vindt het al meer gewoon als er een kleine bijdrage wordt gevraagd.

Bereik ouderen

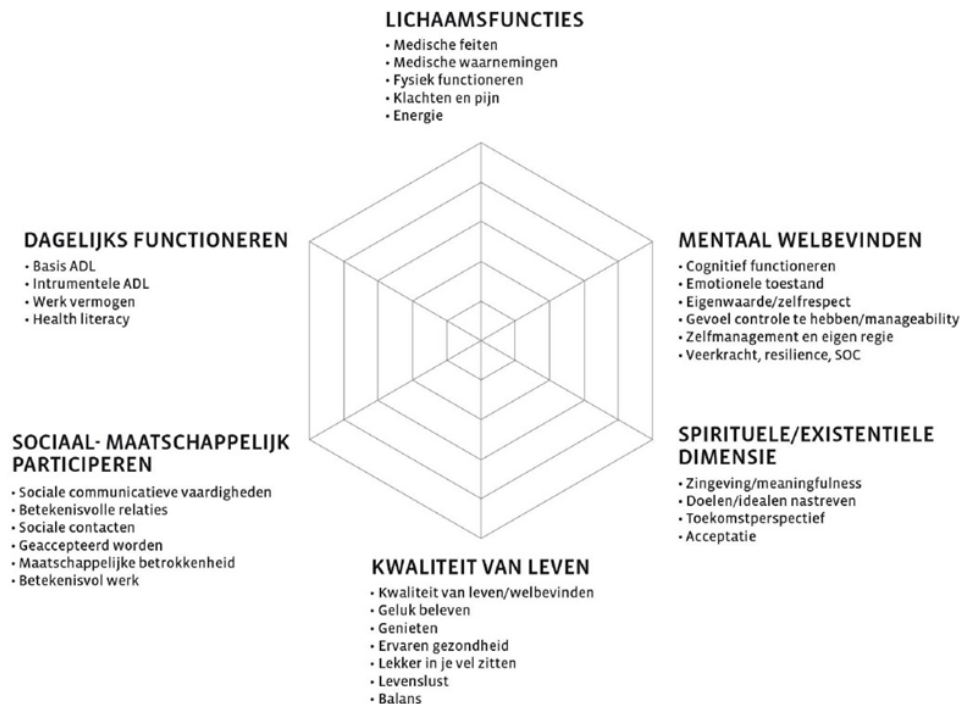
Voor welzijnsorganisaties blijft het een flinke inspanning om de thuiswonende (kwetsbare) ouderen te werven voor de activiteiten. Maar als de ouderen eenmaal een keer ervaren hebben wat een activiteit inhoudt dan zijn ze in voor meer! Echter is er niet altijd geschikt aanbod, of voldoende budget, voor een vervolg. Belangrijk aspect voor het binden van ouderen blijkt ook de sfeer op een locatie. Hier spelen vrijwilligers een grote rol in. Zij ondersteunen en begeleiden bij het uitvoeren van activiteiten. Vaak gaat het om vrijwilligers op leeftijd (70+) die een vaste taak hebben en mogelijk ook een grote rol kunnen spelen bij het activeren van ouderen om hun huis uit te komen. De vrijwilligers zijn bekend in de buurt en vaak van dezelfde leeftijd als de kwetsbare ouderen.

Sociale basisvoorzieningen

Uit een eenvoudige steekproef in vijf stadsdelen naar de gewenste inzet basisvoorzieningen 2018 -2019 blijkt in alle stadsdelen het thema versterking activering en participatie centraal te staan. Echter bij de aanpak, inzet van mogelijke activiteiten, staat maar in een stadsdeel

een kunstinstelling vermeld (Danspaleis in IJburg). Er is wel aandacht voor sport en bewegen (yoga), maar niet voor kunst en cultuur, terwijl dit bewezen effecten kan laten zien op wel zes dimensies van positieve gezondheid, wat ook de activering en participatie ten goede komt.

PIJLERS VOOR POSITIEVE GEZONDHEID

Zes dimensies van positieve gezondheid, Machteld Huber, 2015

Kunst en cultuur

De sterke punten van de culturele sector:

- Kwalitatief kunstaanbod.
- Thuis in talentontwikkeling en cultuureducatie.
- Geeft een *boost* aan het activiteitenaanbod op locaties (doorbreekt de sleur).
- Kunst spreekt grote groep mensen aan o.a. vanwege beleving, zingeving, herkenning (reminiscentie).
- Maakt gebruik van diverse leerstijlen (ervaren, doen, leren).
- Professionals met didactische kennis, kunde en een flinke dosis passie.

Verwacht wordt van gesubsidieerde instellingen dat zij hun maatschappelijke verantwoording nemen door Amsterdammers die niet op eigen kracht kunnen delen in de Amsterdamse culturele rijkdom, zoals bijvoorbeeld ouderen,

daartoe in staat te stellen.

Uit de motie van raadslid Shashavari en van Soest (2015)

Kunstbeoefening heeft positieve effecten op de uiting van gevoelens en ervaringen. Het creatieve proces versterkt onder meer het zelfvertrouwen en de gevoelens van welzijn. Om te komen tot kwalitatief, artistiek aanbod moet er aansluiting gezocht worden met kunstprofessionals. Het aanbod van kunstinstellingen is breder dan het veelvoorkomende aanbod van muziek, dans en tekenen/schilderen dat nu wordt aangeboden aan ouderen. Veel kunstprojecten bestrijden eenzaamheid door te zorgen voor momenten van positief, ontspannen contact tussen de mantelzorger en de hulpbehoevende.

Aanbod ouderen

Een groeiend aantal grote kunstinstellingen houdt zich actief bezig met kwetsbare ouderen. We kennen het Stedelijk Museum met haar dementieprogramma, Van Gogh Museum met het outreach programma, FOAM met het intergenerationele fotografieproject, het beeldende kunstprogramma van het Rembrandthuis en ook het Concertgebouw, Rijksmuseum en Onse Lieve Heer op Solder zijn bezig met het ontwikkelen van aanbod. Veel van dit aanbod vindt plaats in de instelling zelf, het 'reizende' aanbod blijft bij de grote kunstinstellingen beperkt. Er zijn wel een flink aantal stichtingen zoals Pra, Danspaleis en Veder die speciaal aanbod heeft ontwikkeld voor op zorglocaties. Sociale media wordt door een aantal grotere kunstinstellingen ingezet om veel ouderen te bereiken dat gebeurt door het plaatsen van filmpjes of online streaming van opera. Maar hiermee wordt met name de groep fit en vitaal 65-plus bereikt en gaat het over receptieve kunst.

Groeiende noodzaak

Veel kunstpodia zijn nog niet doordrongen van het belang om ouderen als doelgroep op te nemen omdat hun zalen automatisch vollopen. De samenwerkingsbereidheid is latent aanwezig, maar moet gestimuleerd worden. Door de beeldvorming rondom ouderen aan te passen, worden ook de kwetsbare ouderen een serieuze kwalitatieve doelgroep voor kunstinstellingen. Voor sommige instellingen is de stap buiten hun eigen podium iets waar nog nooit over nagedacht is, net als de mogelijkheid om intergenerationele projecten op te zetten bijvoorbeeld voor jeugdtheater met ouderen. Dat opa's en oma's een doelgroep zijn, is bij vele instellingen wel bekend. Ook worden er in veel kunstinstellingen rondleidingen voor kwetsbare groepen gefaciliteerd, deze groepen komen vergezeld van mantelzorgers. Ook zijn er kunstpodia die op aanvraag meer matineevoorstellingen zijn gaan programmeren.

Ouderen in de Wijk

Voor het programma Ouderen in de wijk van de OBA wordt nauw samengewerkt met organisaties als Combiwel om ouderen te bereiken. Ook benaderen ze ouderen die lid zijn van de bibliotheek en vragen hen om de buurvrouw mee te nemen of iemand die interesse heeft in activiteiten zoals dans, lezingen, schilderen. Het belangrijkste doel is groepsvorming. Alle deelnemers ontvangen een stempelboekje (Bijdehandje) waar activiteiten in staan en voorbeelden om ouderen te stimuleren deel te nemen. Des te vaker een oudere deelneemt, des te meer stempels. Als aan het eind alle

stempels zijn gehaald dan is er een beloning: een gratis maaltijd. De OBA heeft een volgsysteem ingericht om te kijken of de oudere een jaar lang mee doet.

Kunstbeoefening is leeftijdsloos.

Rudi Westendorp, hoogleraar ouderengeneeskunde LUMC

Cultuureducatie

Kunstprojecten voor kinderen en jeugd vinden gretig aftrek bij scholen. Niet alleen is er een speciale museumbus voor scholen, maar gaan kunstinstellingen ook actief bij scholen op bezoek met talentontwikkelingsprogramma's. Voor kinderen en jeugd ontwikkelt een instelling vaak een eigen programma, speurtochten speciaal voor kinderen. Hierbij rekening houdend met concentratieboog, kennisniveau, afwisseling etc. De gemeente financiert het expertisecentrum cultuuronderwijs Mocca die het culturele veld en scholen (po en vo) aan elkaar koppelt en zorgt voor cultuuronderwijs voor alle Amsterdamse kinderen. Mocca zorgt voor de inhoudelijke en praktische invulling van het Basispakket Kunst- en Cultuureducatie. Daarnaast vervoert Mocca via de Cultuurbus Amsterdam jaarlijks ruim 45.000 leerlingen naar podia en musea.

Gouden regels voor een succesvolle samenwerking kunst, zorg en welzijn

gebaseerd op Inspiratiegids, Transformatieagenda en praktijkervaring

- Werk met de juiste partners met eenzelfde passie om het verschil te maken.
 - Werk met een gemeenschappelijk doel voor ogen. Ieder met een eigen aanpak.
 - Verdeel taken, maak afspraken, benoem contactpersonen en zet dit in een overeenkomst.
 - Zorg voor structureel overleg en zoek de balans tussen snelle e-mails, bijeenkomsten en persoonlijk contact.
 - Benoem een centrale projectcoördinator.
 - Creëer een open leeromgeving en zorg voor kennisuitwisseling en zichtbaarheid. Leer van elkaar en van de doelgroep.
 - Zorg voor gezamenlijk eigenaarschap door initiatieven gezamenlijk te financieren en te zorgen voor borging en duurzaamheid.
 - Spreek het bestuurlijke niveau binnen (jouw) organisaties aan op de urgentie van de inzet van kunst. Maak hierbij het maatschappelijke rendement zichtbaar dat kunst heeft voor alle betrokken partijen en laat bestuurders het effect van kunst ervaren bij projecten.
 - Speel in op de mogelijkheid van cofinanciering.
 - Leid kunstenaars op voor meer dan alleen de culturele sector en zorg- en welzijnswerkers voor meer dan alleen het zorg- en welzijnswerk.
-

*Kunst kan mensen uit hun comfortzone halen waar ze hun hele leven
inzitten.*

Joris Slaets, hoogleraar ouderengeneeskunde

4. Advies en aanpak

Niet alleen ouderen, maar ook professionals, betrek je door positieve, inspirerende voorbeelden te laten zien van ouderen die kunst beoefenen en van instellingen die hun aanbod aanpassen aan ouderen.

Yvonne Witter, Aedes-Actiz

Uit de verkenning komen de twee volgende conclusies naar voren:

- 1. Het aanbod, en het effect op het welbevinden van ouderen, is relatief onbekend bij professionals werkzaam in de sectoren kunst, zorg en welzijn.**
- 2. Wegnemen van belemmeringen versterkt activering en participatie ouderen.**

Om deze conclusies aan te pakken, adviseren wij de volgende acties. De eerste twee zijn gericht op het vergroten van de bekendheid van het aanbod onder andere door cross-sectorale samenwerking en positieve beeldvorming en de derde is gericht op het wegnemen van belemmeringen zodat meer ouderen kunnen, en gaan, participeren.

1. Oprichten van een digitaal (informatie)platform

Uitgangspunten

Om cultuurparticipatie voor ouderen te bevorderen, moet het onderwerp hoger op de agenda van alle betrokkenen (beleidsbepalers, beleidsuitvoerders) in buurten en wijken. Er moet gewerkt worden aan het vergroten van de bekendheid over het effect van cultuurparticipatie op de positieve gezondheid van ouderen. Er moet getoond worden dat door activering ouderen in staat zijn om langer zelfstandig thuis te blijven wonen. Kortom, laten zien dat we nooit te oud zijn om onze talenten te ontwikkelen. De onbekendheid met het gegeven dat kunst en cultuur op zoveel gezondheidsterreinen effect heeft, is groot. Door de juiste informatie te verstrekken en de juiste voorbeelden te laten zien, willen we meer aandacht vragen voor dit thema en daardoor bijdragen aan het welbevinden van deze groeiende bevolkingsgroep.

De oudere bestaat niet! Een 80-plusser van nu kan heel tevreden zijn met het handwerkenaanbod terwijl een 70-plusser van nu veel meer uitdaging wil. Wat werkt is om ouderen aan te spreken op hun intrinsieke motivatie om hun talenten (verder) te ontwikkelen en te blijven leren. Door het kunstaanbod breder en meer divers te maken, en

daarin de beeldvorming mee te nemen, betekent dat de 65-plussers van nu ervan zal profiteren als zij 70-plus zijn.

Het platform wordt een centrale plek waar niet alleen informatie te vinden is, maar ook actief gewerkt wordt aan het vergroten van het aanbod voor ouderen door de samenwerking te intensiveren tussen kunst, zorg en welzijn. In de UK, voorloper op dit terrein, werkt men al vele jaren aan dezelfde doelen. Naast belangenorganisaties en platforms, zien we daar ook combinatie-functionarissen ontstaan, bijvoorbeeld een beleidsmedewerker kunst en gezondheid. De gemeente Den Haag is de eerste gemeente in Nederland die ook zo'n functie kent.

Voorbeelden UK:

[Age UK](#)

[Flourishing lives](#)

[Age of creativity](#)

Doelen:

- Informeren van professionals over het aanbod.
- Promoten van kunst als middel in plaats van als doel.
- Beschikken over de juiste expertise en/of over het juiste netwerk.
- Bewezen interventies verduurzamen en uitbreiden naar andere stadsdelen.
- Bereiken van meer kwetsbare thuiswonende ouderen.
- Beeldvorming positief beïnvloeden door effect te laten zien van kunst op ouderen.

Doelgroep:

Het platform is voor ouderen, professionals in de zorg, kunst en welzijn, maar ook voor het netwerk rondom ouderen. Dit kunnen mantelzorgers zijn, bijvoorbeeld een zoon die vindt dat zijn vader wel heel vaak alleen thuis zit, maar ook professionals die op een of andere wijze te maken hebben met ouderen, zoals politie die vaker verwarde dementerende ouderen van straat haalt, bakker of kapper die in de gaten heeft als een oudere al een week niet is langs geweest voor de boodschappen of een afspraak mist.

Taken:

- Bouwen digitaal platform.
- In kaart brengen aanbod kunst- en cultuurprogramma's voor ouderen.
- Overzicht van aanbod cultuurparticipatie, bewezen interventies oftewel best practises, dat voldoet aan alle randvoorwaarden, dat ouderen weet te interesseren, structureel plaats vindt in een veilige omgeving en betaalbaar is etc.

- In kaart brengen aanbod workshops rondom thema kwetsbare ouderen. Bijvoorbeeld signaleren eenzaamheid, stimuleren activering ouderen, goed gastvrouw/heerschap, omgaan met verwarde personen etc.
 - Samenwerking zoeken met ouderenorganisaties als De Zonnebloem, Vier het Leven, Combiwel, Cordaan.
 - Onderzoek starten naar het bereiken van kwetsbare thuiswonende ouderen. Samenwerken met wijkorganisaties, eerstelijnsgezondheidszorg, vrijwilligers voor bereik ouderen.
 - Samenwerking zoeken met kunstinstituten zoals OBA en Amsterdamse musea etc.
 - Ondersteuning in fondsenwerving (kansen: intergenerationeel, co-creatie, leeftijdsdiscriminatie, kunst op locatie).
 - Opstarten Amsterdamse onderzoek database met effectieve interventies. Door het maatschappelijke rendement van culturele interventies aan te tonen, tillen we het brede scala aan initiatieven naar een hoger niveau.
 - Delen van tips over aantrekkelijk communiceren van het aanbod. Voorbeelden: Op reis door Japan (Japanse vouwkunst), Ik en Opera (kennis over Opera in tien lessen), Ontmoeting met Van Gogh...
 - Opzetten beeldvormingscampagne, i.s.m. extern bureau, waarin het woordje kunst wordt vermeden en het effect van kunst wordt getoond. Eventueel samenwerking zoeken met Omroep Max rondom de campagne. Idee is om een 'ouderenbende' kunstinstituten/projecten te laten bezoeken en hier een waardering aangeeft à la Museumbende van de AVRO.
 - Organiseren van een jaarlijks terugkerend stedelijk event dat aandacht vraagt voor ouderen en cultuurparticipatie.
 - Toe zien dat de culturele instellingen een beter, op ouderen toegerust, aanbod creëren met positieve effecten op hun welbevinden, gezondheid en hun actieve rol in de maatschappij.
 - Kunstinstituten stimuleren om gebruik te maken van bestaande infrastructuur in stadsdelen.
 - Samenwerken voor het aanbieden van vaste programmering bijvoorbeeld een zondagmiddagpodium (label kunst weglaten).
 - Kunstprofessionals kunnen duidelijk verschil aanbrengen in de kwaliteit van het aanbod (werken met methodieken).
 - Benoemen van grote kunstinstituten tot trekker van een programma.
 - Out of the box denken stimuleren (bijvoorbeeld gebruik maken van online streaming of livestreaming, een jeugdtheater kan ook een project starten met jong en oud, een muziekschool kan ook lessen geven aan 75-plussers).
 - Kwaliteit aanbod vergroten door inzet professionals (theater, muziekschool, musea).
-

Verbinding zoeken tussen sectoren is moeilijk. Wat helpt is het vormen van netwerken (kunstenaars, zorg, welzijn).

Roelof Hortulanus, onderzoeker

2. Stimuleren kennisuitwisseling en deskundigheidsbevordering kunst, zorg en welzijn.

Uitgangspunten

Naast het meer bredere platform, is het ook belangrijk dat de professionals werkzaam in de sector kunst, zorg en welzijn met elkaar in contact zijn. Het is belangrijk dat men elkaar kent en kennis heeft van elkaars krachten. Uit de verkenning blijkt dat zorg en welzijn veelal onbekend is met het stedelijk aanbod van de kunstinstellingen. Kunstinstellingen beperken zich vaak tot de 65-plussers die fit en vitaal zijn. Intermediairs (cultuurmakelaar, welzijnscoach, activiteitenbegeleider) zijn onvoldoende bekend met het aanbod én onvoldoende doordrongen van het belang voor de doelgroep (van minder pillengebruik tot betere nachtrust). Zij zijn cruciaal hierin.

Bij kunstinstellingen is er soms zelfs sprake van een 'blinde vlek' voor deze doelgroep. Het idee bestaat dat kunst alleen kan plaatsvinden op een podium, in een tentoonstellingsruimte, met een lichtinstallatie etc. De ervaringen van eerdere projecten, zoals FOAM/OBA die in Noord een blauwdruk opstellen voor samenwerking rondom ouderen, moeten actief gedeeld worden met professionals. Ook het gebiedsgerichte werken, in buurten en wijken, heeft baat bij samenwerken. Bewezen methodieken kunnen in meerdere buurten worden uitgerold en er kunnen structureel activiteiten worden aangeboden in plaats van projectmatig. Kennisuitwisseling leidt tot dwarsverbanden, intensieve samenwerking en co-creatie. Wat allemaal ten goede komt van de inhoud, kwaliteit en uitvoering van de programma's. Door vanaf de start samen te werken, worden alle krachten van de sectoren meegenomen. Welzijn en zorg weten hoe de ouderen te bereiken, kunst weet hoe de ouderen te stimuleren en te motiveren.

Kortom, gezamenlijk eigenaarschap, vanaf de start, vergroot de kans op een duurzame samenwerking wat ten goede komt van de doelgroep. Om dit te bereiken, kan een formele opdracht vanuit de gemeente (of het stadsdeel) stimulerend werken. Deze opdracht moet gelden voor alle gesubsidieerde instellingen in deze drie sectoren zodat zij hun beleid hierop aanpassen en activiteiten structureel kunnen inzetten.

Doelen:

- Deskundigheidsbevordering professionals kunst, zorg en welzijn.
- Vergroten van gebiedsgerichte netwerken rondom ouderen.

- Vergroten kwalitatief aanbod meer gericht op effect in plaats van gezelligheid.
- Activeren van grotere groep (kwetsbare) ouderen.
- Ontschotting.

Doelgroep:

Professionals in kunst, zorg en welzijn (beleidsbepalers en beleidsuitvoerders).

Taken:

- In kaart brengen van intermediairs per stadsdeel.
- In kaart brengen van bestaande infrastructuur per stadsdeel (Huis van de wijk, stadsdorpen, OBA, buurthuizen).
- Start pilot in een stadsdeel. Mogelijk aanhaken in stadsdeel West waar men een pilot is gestart met een digitale sociale kaart.
- Stimuleren co-creatie (hierin ook mogelijkheden onderzoeken met onderwijs: competenties ontwikkelen voor werken met ouderen).
- Opzetten stadsdeelteams of werkgroepen met vaste overlegstructuur (op alle niveaus).
- Opstellen van contracten met partnerorganisaties (o.a. over hulp en steun bij uitvoering).
- Aanbod per stadsdeel ook communiceren via apotheker, politie, loodgieter, huisarts etc.
- Gezamenlijke aanpak van ouderen met zwaardere problematiek.
- Gemeentelijk beleid aanscherpen op dit terrein. Organiseren van jaarlijkse kunst/cultuurbeurs (voor thuiszorgteams, mantelzorgers, welzijnscoaches) met voorstellingen.
- Organiseren van jaarlijkse bijeenkomst (eventueel per stadsdeel) voor professionals kunst, zorg en welzijn.
- Organiseren van jaarlijks kunstdiner (andere titel gewenst) voor directeuren sector kunst, zorg en welzijn. Beïnvloedt bestuurders en beleidsmakers door hen sociaal-artistieke projecten te laten ervaren.
- Aandacht voor het thema op events zoals Cultuur in Beeld, jaarlijkse kunst- en cultuurconferentie georganiseerd door het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, of events van de brancheorganisaties bijvoorbeeld bijeenkomsten van Amsterdamse Culturele Instellingen (ACI).
- Stimuleer beleidsmakers en bestuurders in het denken in lange termijn doelen en het inzetten van kunst en cultuur als katalysator in de aanpak van belangrijke en complexe vraagstukken.

3. Participatie ouderen vergroten door wegnemen belemmeringen.

Als je in Nederland eenzaamheid meet, meet je voor een groot deel armoede.

Joris Slaets, directeur Leyden Academy on Vitality and Ageing

Uitgangspunten

Onderstaande randvoorwaarden zorgen ervoor dat ouderen minder, tot geen, belemmeringen ondervinden en actief deel kunnen nemen aan kunst en cultuur in de buurt.

Fysiek	Aanbod in de buurt, rekening houden met beperkingen bijvoorbeeld slechtziend of slechthorend of slecht ter been, in veilige omgeving.
Cognitief	Bekend met het aanbod, divers, breed aanbod, prikkelend aanbod, sluit aan bij interesses, voor zowel beginners als gevorderden, gebruik van alle leerstijlen.
Sociaal	Groepsvorming, samen met bekenden, kleine groepen, veel dialoog, het is het waard om de deur voor uit te komen.
Vervoer	Speciaal vervoer, begeleiding met rolstoel of in verkeer.
Kosten	Gratis of voor een kleine eigen bijdrage.
Kwaliteit	Talentontwikkeling, uitdagend aanbod, deskundige begeleiding, actief participeren.
Toegankelijkheid	Lift, begeleiding of ondersteuning door vrijwilligers, besloten bijeenkomst, goede sfeer, audioversterking (ringleiding), regelmatig en op vast tijdstip, koffie of thee, aparte ruimte.
Zingeving	Aandacht voor reflectie dat helpt bij het ordenen en betekenis geven van het leven.
Veiligheid	Aparte besloten ruimte, goed toegankelijk, bekende gezichten, er worden niet ongevraagd foto's gemaakt.

Een van de randvoorwaarden, om drempels te laten verdwijnen, is zorgen voor structureel aanbod. Helaas is dat door de afhankelijkheid van projectsubsidie vaak niet mogelijk. Zodra het geld op is, stopt het project. Projectsubsidie kan wel goed worden ingezet als een katalysator om iets uit te proberen, te stimuleren, te prikkelen. Maar wanneer een activiteit bewezen heeft dat het werkt zou het een vast onderdeel moeten worden van het algemene aanbod van een organisatie of instelling. Veel instellingen zijn voor kunstaanbod

aangewezen op fondsen en subsidies. De weg daarnaar toe weet men goed te vinden, alleen blijft het lastig om bij co-creatie de juiste financiering te vinden. Vaak wordt er binnen de sector van de penvoerder subsidie verkregen. Wat kan helpen is een overkoepelende doelstelling zodat cofinanciering vanuit verschillende diensten mogelijk is.

Doelen:

- Aanbod voldoet aan alle randvoorwaarden.

Doelgroep:

Beleidsbepalers gemeente Amsterdam, beleidsbepalers kunst, zorg en welzijnsinstellingen, sponsors, fondsen,

Taken:

- Zorgen voor divers aanbod.
- Samenwerken sectoren op terrein van toegankelijkheid en veiligheid.
- Uitbreiden vrijwilligers.
- Trainen vrijwilligers en professionals over omgaan met ouderen.
- Financieringsmodel onderzoeken, bijvoorbeeld door als beleidsmaker, bestuurder, projecten te voorzien van startkapitaal, een aanbesteding te doen of crowdfunding te ondersteunen.
- Opnemen als middel in sociale basisvoorzieningen: budget vrijmaken en actief aanbieders benaderen.
- Werken aan de ontschotting door gezamenlijk beleid en budget van verschillende afdelingen binnen de gemeente.
- Speciaal budget (AFCC-budget) beschikbaar stellen voor de deelname van ouderen die zelf onvoldoende middelen hebben.
- Ouderen 70-plussers stimuleren om zelf deels bij te dragen aan het aanbod.
- Vraagstukfinanciering in plaats van sectorfinanciering, waarbij mensen van onderaf de regie en eigenaarschap hebben en aangeven wat zij nodig hebben met beleid gericht op het raakvlak en verbinding tussen de sectoren.

Uit de krant van 17 juli 2017

Burgerbelangen Amstelveen (BBA) en PvdA willen dat Amstelveen een proefproject start om na te gaan hoe in Amstelveen de beoefening van Kunst door ouderen van invloed is op hun maatschappelijke participatie, hun sociale omstandigheden en hun mentale gezondheid.

In verschillende gemeenten, zoals Groningen, Schiedam, Amersfoort en tien gemeenten in Gelderland, hebben zogenaamde Proeftuinen goede resultaten opgeleverd met dergelijk beleid. „Amstelveen heeft behoefte aan succesprojecten voor ouderen” zegt initiatiefnemer Jacqueline Höcker van BBA. „Amstelveen kent al een aantal sterk vergrijpsde wijken en er wordt verwacht dat het aandeel van ouderen in de bevolking hier vanaf 2020 hoger is dan 20%. Dat betekent toenemende fysieke problemen, maar ook meer eenzaamheid en hulpbehoevende thuiswonenden.”

„Deelname aan kunst- en cultuur helpt bij het ontwikkelen van het zelfvertrouwen en talent, vergroot het sociale netwerk, bevordert de mentale gezondheid en draagt bij aan een grotere onafhankelijkheid, blijkt uit wetenschappelijk onderzoek. “ stelt Esther Veenboer, fractievoorzitter van de PvdA,,, Het is tijd dat we in Amstelveen daar een visie op ontwikkelen.”

BBA & PvdA vragen daarom aan het college om als onderdeel van het ontwikkelen van een algemene visie eerst voor een jaar te beginnen met kunstbeoefening door ouderen. De partijen willen daarmee aantonen dat kunst- en cultuurbeoefening door ouderen preventief werkt en dat daarmee de kosten voor duurdere vormen van zorg voorkomen kunnen worden, terwijl tegelijkertijd mensen er gelukkiger van worden. Daarnaast hebben de partijen vastgesteld dat de Amstelveense culturele instellingen graag aan een dergelijk project willen meewerken, omdat men graag de verbinding wil hebben met het sociale domein. Als de proef slaagt, stellen de initiatiefnemers voor om hier structureel beleid van te maken en het project uit te breiden naar andere kwetsbare groepen.

